

De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in 1960 en 1971 (III)

Vrouwen en mannen in de werkgelegenheid

DRS. G. J. M. CONEN* — DRS. F. HUIJGEN**

In deel I van deze serie artikelen bleek dat het functieniveau voor arbeiders in 1971 t.o.v. 1960 over het algemeen is gedegradeerd. Binnen de verdeling voor employés is in alle sectoren een polarisatie opgetreden die in twee sectoren gepaard gaat met degradatie en in twee andere sectoren met regradatie. In deel II hebben we gezien dat de aard en ontwikkeling van de functieniveauverdeling voor vrouwen nogal afwijkt van die voor mannen. Het zijn vooral vrouwen — zowel arbeiders als employés — die getroffen worden door groeiende kwalitatieve discrepanties binnen de werkgelegenheid. In deze aflevering zal blijken dat de geconstateerde verschillen in beroepskansenstructuur voor uiteenlopende categorieën mannen en vrouwen slechts voor een deel samenhangen met verschillen in opleidingsniveau; binnen elk opleidingsniveau blijft de relatie tussen geslacht en functieniveau bestaan.

I. Inleiding

Aangezien het opleidingsniveau slechts één van de factoren blijkt te zijn, die een verklaring geven voor de verschillen in kansenstructuur van mannen en vrouwen, wordt in dit artikel nagegaan of, en hoe, enkele andere persoonlijke kenmerken samenhangen met de relatief lage positie van vrouwen in de functieniveaustructuur. Gegeven de beperkingen, die zijn verbonden aan het gebruik van volkstellingsgegevens en de ruimte die voor dit artikel ter beschikking staat, is alleen een globale behandeling mogelijk van de invloed van een tweetal factoren, te weten opleidingsrichting en leeftijd.

Opleidingsrichting

Over de maatschappelijke relevantie van een nadere kennis van spanningen in de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsbestel is in het vorige artikel het een en ander naar voren gebracht. De aansluitingsproblematiek is benaderd vanuit de relatie tussen het opleidingsniveau dat vereist is voor een adequate functie vervulling en het niveau van onderwijs waarover de functievervuller in feite beschikt. Geconstateerd werd, dat er in dit opzicht (in 1971 meer dan in 1960) omvangrijke kwalitatieve discrepanties bestaan en dat de arbeidssituatie — met name van vrouwen — relatief vaak gekenmerkt wordt door onderbenutting (= werkzaam zijn op een niveau dat aanzienlijk lager ligt dan het bereikte opleidingsniveau). De gekozen benadering van de aansluitingsproblematiek is globaal en betrekkelijk eenzijdig van opzet 1). Het zal duidelijk zijn dat functievereisten niet alleen betrekking hebben op het opleidingsniveau, de vereiste ervaring e.d., maar dat ook de arbeidsmotivatie, de mate van flexibiliteit en niet te vergeten de opleidingsrichting daartoe moeten worden gerekend. Wat betreft dit laatste aspect is binnen het huidige bestel de tweedeling „algemeen vormend onderwijs” versus „beroepsgericht onderwijs” de meest voor de hand liggende onderscheiding in opleidingsrichting en bovendien een centraal onderscheid, zoals blijkt uit de discussies die de laatste jaren zijn gevoerd over de reorganisatie van het onderwijssysteem in verband met gepercipieerde knelpunten op de arbeidsmarkt 2).

De laatste dertig jaar hebben zich belangrijke verschuivingen voorgedaan in de doelstellingen van het onderwijsbeleid van de overheid. Aanvankelijk had het opleveren van goed

geschoolde arbeidskrachten de hoogste prioriteit: de ontwikkeling van het onderwijssysteem naar niveau en richting werd dan ook sterk beïnvloed door de behoeften en mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Vanaf het eind van de jaren zestig komt meer en meer als doelstelling naar voren, dat het individu door onderwijs de mogelijkheid moet krijgen om zich persoonlijk te ontplooien en om op een volwaardige wijze deel te nemen aan onze samenleving. Dit houdt in, dat het onderwijs niet alleen dient ter voorbereiding op de beroepsuitoefening, (het aanleren van functionele — technisch-instrumentele en sociaal-normatieve — vaardigheden en houdingen) maar dat ter wille van de individuele ontplooiing en de maatschappelijke weerbaarheid, zowel binnen als buiten het arbeidsbestel, extra-functionele en algemeen vormende kwalificaties moeten worden bijgebracht.

In het lager en middelbaar beroepsonderwijs komt dit reeds onder meer tot uitdrukking in een toegenomen aandeel van algemeen vormende vakken, ten koste van het aantal beroepsgerichte lessen en — vooral in het algemeen vormend onderwijs — in de aandacht voor het ontwikkelen van creatieve, expressieve en sociale vaardigheden 3). Daarnaast heeft zich in een aantal gevallen een verbreding van het beroepsonderwijs voorgedaan: de opleiding werd gericht op bredere functiegebieden in plaats van op smalle gespecialiseerde beroepen.

De veralgemening en verbreding van het beroepsonderwijs heeft nogal wat bezwaren opgeroepen van werkgeverszijde. Deze ontwikkeling van het beroepsonderwijs, waaraan een toenemende opleidingstaak voor werkorganisaties kan zijn

* Wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek.

** Wetenschappelijk medewerker bij het Sociologisch Instituut van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

1) In de studie van Van Hoof en Dronkers wordt op basis van literatuurstudies en de evaluatie van bestaand onderzoek een algemeen beeld geschetst van de relaties tussen onderwijs, arbeidsmarkt en arbeidssysteem, over de knelpunten in deze relaties en de achtergronden en gevolgen daarvan. J.J. van Hoof en J. Dronkers, *Onderwijs en arbeidsmarkt*, Amsterdam, 1979.

2) Vgl. o.a. Ministerie van Sociale Zaken, *Verkenning van de relatie tussen onderwijsbeleid en arbeidsmarktbeleid*, Den Haag, 1979 en NCW, *Onderwijs - onderneming - maatschappijbeschuwing*, Verslag NCW-studieconferentie, Zeist, 1976.

3) Zie o.a. K. de Jong, *Veranderende doelstellingen van het beroepsonderwijs*, in: NCW, op.cit.

verbonden, zou met name de middelgrote en kleinere ondernemingen voor problemen plaats 4). Of de verbreding van het beroepsonderwijs dusdanig ten koste is gegaan van de praktijkgerichte elementen in de opleiding, dat schoolverlaters pas na langere tijd dan voorheen bruikbaar zijn in hun functie, is tot op heden niet aangetoond 5).

In een tijd waarin de inhoud van beroepen snel verandert en bedrijfsspecifieke functies in aandeel toenemen als gevolg van economische en technisch-organisatorische ontwikkelingen, heeft verbreding van het beroepsonderwijs ook voordelen. De aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt wordt erdoor versoepeld (dat dit zonder gepaste beleidsmaatregelen zal leiden tot kwalitatieve discrepanties bij de functievervulling moge duidelijk zijn); de flexibiliteit van werknemers op de arbeidsmarkt neemt toe; de kosten voor de werkgever voor *functie*gerichte bij- en herscholing van het personeel worden verlaagd.

De vraag of, en zo ja, in hoeverre deze ontwikkelingen van invloed zijn op de kansenstructuur van werknemers met een beroeps(-gerichte)opleiding (1971 vergeleken met 1960), kan op basis van beschikbare gegevens niet worden beantwoord. De informatie over de opleidingsrichting uit de volkstelling 1971 is niet schakelbaar met gegevens uit de volkstelling 1960. In verband hiermee beperken wij ons tot de vraag of er in 1971, gegeven het opleidingsniveau, een verband bestaat tussen de opleidingsrichting (algemeen vs. beroeps-) en het functieniveau binnen enkele sectoren van de werkgelegenheid.

Gegeven het feit dat gedurende de jaren zestig de vraag naar arbeidskrachten met een lagere en middelbare beroepsopleiding onverminderd groot is geweest, terwijl schoolverlaters meer dan voorheen een algemeen vormende opleiding hebben genoten 6), mag worden verwacht dat werknemers met een beroepsgerichte opleiding op uitgebreid lager en middelbaar niveau in 1971 over het algemeen functies bekleden met een hoger niveau dan werknemers met een algemeen vormende opleiding. Wij zullen ook nagaan of er wat dit betreft een verschil bestaat tussen vrouwen en mannen en of dit verschil in verband staat met de relatief lage positie van vrouwen in de werkgelegenheidsstructuur.

Leeftijd

Wanneer wordt gezocht naar factoren die een verklaring kunnen geven voor verschillen in de kansenstructuur tussen vrouwen en mannen (wat betreft het functieniveau) ligt het voor de hand na te gaan in hoeverre de factor leeftijd relevant is. Er bestaat namelijk, binnen de werkende bevolking, een sterk verband tussen de variabelen leeftijd en geslacht, leeftijd en opleidingsniveau en — naar wij aannemen in het bijzonder voor mannen — tussen leeftijd en functieniveau. In het navolgende zal kort op deze relaties worden ingegaan.

Zoals bekend, is de categorie werkende mannen relatief evenwichtig verdeeld over de verschillende leeftijdsklassen tussen de 15 en 65 jaar, terwijl de werkende vrouwen vooral behoren tot de klasse 15-30 jaar. Hierin treden tussen 1960 en 1971 evenwel veranderingen op. De deelname van vrouwen aan het arbeidsproces is in 1971 ten opzichte van 1960 gestegen; dit geldt voor alle leeftijdsklassen tussen de 20 en 65 jaar 7), waarbij het vooral gaat om het gestegen deelnemingspercentage van gehuwde vrouwen (werkzaam in loondienst) 8).

Tussen 1960 en 1971 is het opleidingsniveau van de bevolking in loondienst sterk gestegen. De schoolverlaters/toetreders tot de arbeidsmarkt hebben een relatief hoog opleidingsniveau; ouderen die het arbeidsbestel in verband met arbeidsongeschiktheid, pensionering e.d. hebben verlaten, hebben een relatief laag opleidingsniveau (ca. drie kwart heeft een opleiding op lager niveau). Er bestaat een negatief verband tussen leeftijd en opleidingsniveau. Dit geldt in ieder geval voor de categorie mannelijke werknemers; of dit ook voor vrouwelijke werknemers opgaat is moeilijk aan te geven, omdat hierover weinig gegevens beschikbaar zijn. Wel is

bekend dat er een positieve relatie bestaat tussen het opleidingsniveau en het deelnemingspercentage voor gehuwde vrouwen 9).

Vervolgens gaan we uit van de veronderstelling dat er, gegeven het opleidingsniveau, een positief verband bestaat tussen leeftijd en functieniveau (hogere functies worden pas na een aantal jaren beroepsuitoefening bereikt, hetzij vanwege anciënniteitsregels, hetzij op grond van vereiste (beroeps-) ervaring. Verder veronderstellen we dat dit verband relatief sterk is voor mannelijke employés, en minder sterk voor mannelijke arbeiders (er zijn doorgaans weinig carrièremogelijkheden binnen de handarbeid) en dat deze samenhang voor vrouwen waarschijnlijk minder sterk, zo niet geheel afwezig zal zijn.

Vrouwelijke werknemers worden immers relatief weinig carrièremogelijkheden geboden, wat onder meer verband houdt met relatief frequente uittredingen uit het arbeidsbestel c.q. onduidelijkheid bij de werkgevers over de te verwachten duur van het dienstverband. Dit geldt met name voor de jonge ongehuwde vrouwen (waaronder bijvoorbeeld schoolverlaters), maar ook voor vrouwen die na langere afwezigheid uit het arbeidsproces weer willen toetreden. De carrièremogelijkheden liggen heel anders voor vrouwen in de hogere leeftijdsclassen die onafgebroken deel hebben uitgemaakt van het arbeidsbestel. Het probleem voor ons hierbij is, dat we in dit stadium van het onderzoek (in het bijzonder bij de analyse van de mogelijke deelname van gehuwde vrouwen) geen schatting kunnen geven van de omvang van deze groepering. In paragraaf 3 worden enige resultaten gepresenteerd van een analyse van de genoemde relatiepatronen in 1960 en 1971. Vanwege het grote aantal variabelen dat in onderlinge samenhang wordt bestudeerd, kunnen we hier — evenals in paragraaf 2 het geval is — slechts een deel van het materiaal presenteren.

2. Opleidingsrichting en kansenstructuur van mannen en vrouwen

In tabel 1 wordt voor arbeiders en employés in drie bedrijfssectoren de relatie tussen geslacht en opleidingsrichting gepresenteerd voor de situatie in 1971. Voor de arbeiders geldt, dat in 1971 mannen relatief wat vaker over een beroepsopleiding beschikken dan vrouwen, maar dat verschillen, zowel binnen de sectoren als tussen de sectoren, gering zijn. De employés blijken minder vaak een beroepsopleiding te hebben gevolgd dan arbeiders. Beperken we ons vervolgens tot employés in de industrie, dan blijken mannen aanmerkelijk vaker over een beroepsgerichte opleiding te beschikken dan vrouwelijke employés. In de overige commerciële dienstverlening zien we het omgekeerde beeld; hier hebben vrouwen veelvuldiger een beroepsopleiding dan mannen, alhoewel de verschillen niet zo groot zijn als in de industrie.

De voor mannelijke en vrouwelijke arbeiders in de verschillende sectoren geconstateerde overeenkomsten in deelname aan beroepsopleidingen blijven bestaan wanneer de variabele opleidingsniveau wordt geïntroduceerd: binnen elk opleidingsniveau zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen te verwaarlozen.

Uit tabel 2 blijkt dat wat betreft employés het beeld in de onderscheiden sectoren nogal uiteenloopt. In de industrie en de overige commerciële dienstverlening hebben mannen met een opleiding op uitgebreid lager niveau in vergelijking tot

4) Zie NCW, op. cit., blz. 10.

5) Ministerie van Sociale Zaken, op. cit., blz. 89.

6) De stijging van het onderwijsniveau is vooral generaliseerd door een grotere deelname aan het algemeen vormend onderwijs.

7) Vgl. A.B. Berends en A.C. Boelmans-Kleinjan, *Beroepsarbeid door vrouwen in Nederland*, Monografieën Volkstelling 1971, no. 7, Den Haag, 1979, blz. 85.

8) Idem, blz. 87.

9) Idem, blz. 60.

Tabel 1. Arbeiders en employés in industrie, handel en overige commerciële dienstverlening naar geslacht en opleidingsrichting a) in 1971 in procenten

	Opleidingsrichting	Industrie		Handel		Overige commerciële dienstverlening	
		mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
Arbeiders	Beroeps Algemeen	96,1 3,9	93,4 6,6	92,7 7,3	91,3 8,7	93,3 6,7	92,0 8,0
	Totaal (= 100%)	250.270	33.730	40.080	5.200	65.290	31.500
Employés	Beroeps Algemeen	76,7 23,3	54,3 45,7	69,3 30,7	75,4 24,6	64,5 35,5	67,9 32,1
	Totaal (= 100%)	209.770	52.020	117.250	88.500	242.080	198.580

a) Excl. lager onderwijsniveau. Een klein deel van de personen met een opleiding op lager niveau heeft enige tijd een voortgezette opleiding met een beroepsgericht karakter gevolgd. Dit geldt zowel voor vrouwelijke als voor mannelijke werknemers. Deze informatie is niet in de analyse betrokken.

Tabel 2. Employés in industrie, handel en overige commerciële dienstverlening naar geslacht, opleidingsniveau en opleidingsrichting in 1971 in procenten

	Opleidingsniveau	Mannen			Vrouwen		
		beroeps algemeen totaal (= 100%)			beroeps algemeen totaal (= 100%)		
		uitgebreid lager	middelbaar	semi-hoger/hoger	uitgebreid lager	middelbaar	semi-hoger/hoger
Industrie	uitgebreid lager	75,6	24,4	111.690	50,0	50,0	40.580
	middelbaar	78,7	21,3	57.810	66,2	33,8	9.530
	semi-hoger/hoger	76,9	23,1	40.280	85,9	14,1	1.910
Handel	uitgebreid lager	68,1	31,9	76.740	74,0	26,0	72.250
	middelbaar	70,8	29,2	30.880	82,0	18,0	15.300
	semi-hoger/hoger	74,2	25,8	9.630	82,1	17,9	950
Overige commerciële dienstverlening	uitgebreid lager	59,3	40,7	114.790	54,4	45,6	110.260
	middelbaar	72,7	27,3	75.330	85,4	14,6	69.220
	semi-hoger/hoger	58,1	41,9	51.960	82,5	17,5	19.100

vrouwen vaker een beroepsgerichte opleiding gevolgd (in de handel is de situatie omgekeerd), op de hogere onderwijsniveaus hebben daarentegen vrouwen meer een beroepsgerichte opleiding gevolgd (met uitzondering van het middelbaar niveau in de industrie).

De vraag is nu:

a. of in de verschillende sectoren, gegeven het onderwijsniveau, arbeiders resp. employés met een verschillende

Tabel 3. Arbeiders in de industrie naar geslacht, opleidingsniveau a), opleidingsrichting en functieniveau in 1971 in procenten

Functieniveau	uitgebreid lager				middelbaar en hoger			
	mannen		vrouwen		mannen		vrouwen	
	beroeps	algemeen	beroeps	algemeen	beroeps	algemeen b)	beroeps	algemeen b)
1	7,1	22,2	25,1	35,7	6,1		20,3	
2	10,0	20,7	55,1	33,2	13,3		43,5	
3	27,9	27,7	14,4	25,5	21,9		24,1	
4	51,5	26,1	5,0	4,6	49,6		10,8	
5-7	3,5	3,3	0,4	1,0	9,1		1,3	
Totaal (= 100%)	228.200	9.030	29.180	1.960	12.320	720	2.320	270

a) Zie voetnoot bij tabel 1.

b) Vanwege de geringe absolute aantallen zijn de betreffende functieniveauverdelingen voor dit onderwijsniveau niet weergegeven.

opleidingsrichting al dan niet op dezelfde wijze zijn verdeeld over functieniveaus en of de verdeling voor mannen hetzelfde is als die voor vrouwen;

b. of dit in combinatie met eerdergenoemde bevindingen al dan niet een verklaring vormt voor de in het vorige artikel geconstateerde relatieve tenachterstelling van werkende vrouwen.

Uit tabel 3 blijkt dat mannelijke arbeiders op uitgebreid lager niveau in de industrie met een beroepsgerichte opleiding meer kans hebben op een relatief hoog functieniveau dan de vergelijkbare groep mannen met een algemeen vormende opleiding; bij de vrouwen zijn de verschillen tussen beide verdelingen in dit opzicht betrekkelijk gering, waarbij het wel opmerkelijk is dat de kansenstructuur voor mannen, ongeacht opleidingsrichting, beter is dan die voor vrouwen. Volledigheidshalve zijn ook de functieniveauverdelingen van de categorieën met een opleiding op middelbaar of hoger niveau in tabel 3 opgenomen.

Mede gezien de gegevens vermeld in tabel 1 kan worden geconcludeerd dat de introductie van de variabele opleidingsrichting nauwelijks aanvullende informatie verschaft over de relatieve tenachterstelling van vrouwelijke arbeiders in de industrie. Deze conclusie kan ook worden getrokken voor arbeidsters in de handel en de overige commerciële dienstverlening. Ook in deze sectoren bereiken mannen binnen een zelfde onderwijsniveau hogere posities in de functieniveauverdeling met een beroepsgerichte opleiding dan mannen met een algemeen vormende opleiding. Hetzelfde geldt voor vrouwen.

Tabel 4. Employés in de industrie, handel en overige commerciële dienstverlening naar geslacht, opleidingsniveau, opleidingsrichting en functieniveau in 1971 in procenten

	Functieniveau	uitgebreid lager				middelbaar				semi-hoger en hoger			
		mannen		vrouwen		mannen		vrouwen		mannen		vrouwen	
		beroeps	algemeen	beroeps	algemeen	beroeps	algemeen	beroeps	algemeen	beroeps	algemeen	beroeps	algemeen
Industrie	1	0,1	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	1,5	2,9	18,5	8,0	1,0	1,7	7,0	4,0	0,3	0,2	3,0	7,4
	3	14,5	27,5	48,9	55,0	7,3	9,0	31,5	26,4	0,9	0,4	12,2	3,7
	4	11,1	19,3	19,3	23,3	7,3	8,5	35,5	45,7	3,7	1,2	12,8	11,1
	5-7	72,8	50,3	13,3	13,7	84,4	80,8	26,0	23,9	95,1	98,2	72,0	77,8
	Totaal (= 100%)	84.480	27.210	20.300	20.280	45.510	12.300	6.310	3.220	30.970	9.310	1.640	270
Handel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,4	-	-
	2	23,3	14,5	69,7	34,4	9,9	5,1	31,7	19,9	3,2	0,8	24,4	5,9
	3	18,6	26,2	20,8	41,1	11,2	11,5	14,9	21,7	7,3	1,2	16,7	-
	4	26,2	22,4	6,9	16,5	19,4	20,5	47,3	42,4	16,1	3,2	17,9	11,8
	5-7	31,9	36,9	2,6	8,0	59,5	62,9	6,1	16,0	73,4	94,4	41,0	82,3
	Totaal (= 100%)	52.270	24.470	53.430	18.820	21.860	9.020	12.540	2.760	7.150	2.480	780	170
Overige commerciële dienstverlening	1	0,2	0,1	0,1	-	0,0	0,1	-	-	-	-	-	-
	2	8,7	2,0	3,8	1,8	0,5	0,8	0,4	0,9	0,2	-	0,3	-
	3	22,1	29,0	39,6	50,0	7,2	12,5	12,5	24,8	2,0	0,7	3,3	1,2
	4	15,2	24,8	35,5	33,4	7,6	14,5	25,9	43,7	3,0	0,5	6,5	2,4
	5-7	53,8	44,1	21,0	14,8	84,7	72,1	61,2	30,6	94,8	98,8	89,9	96,4
	Totaal (= 100%)	68.040	46.750	59.930	50.330	57.910	17.420	59.130	10.090	30.170	21.790	15.760	3.340

Maar ook hier zien we evenals in de industrie dat de verschillen in kansenstructuur tussen mannen en vrouwen blijven bestaan, ongeacht de opleidingsrichting.

In tabel 4 wordt voor de verschillende categorieën employés werkzaam in de industrie, handel en overige commerciële dienstverlening de opleidingsrichting in verband gebracht met het functieniveau. Op het eerste gezicht blijkt al dat de verdelingen hier afwijken van die in de vorige tabel.

Mannelijke en vrouwelijke employés met een algemeen vormende opleiding op semi-hoger of hoger niveau bereiken (ongeacht de sector waarin zij werkzaam zijn) een hoger functieniveau dan degenen met een beroepsgerichte opleiding. Op middelbaar en op uitgebreid lager niveau doet zich in de handel hetzelfde verschijnsel voor; in de overige commerciële dienstverlening hebben daarentegen mannen en vrouwen met beroepsgerichte opleiding een relatief goede kansenstructuur. In de industrie ten slotte hebben mannen met een beroepsgerichte opleiding op de lagere onderwijsniveaus meer kans op een relatief hoog functieniveau dan mannen met een algemeen vormende opleiding; bij vrouwen zien we een grotere kans op een relatief hoog functieniveau voor degenen met een algemeen vormende opleiding.

Uit vergelijking met de gegevens van tabel 2 blijkt, dat voor employés i.t.t. arbeiders, het in de analyse betrekken van de opleidingsrichting binnen het onderwijsniveau een nieuw licht werpt op de relatief zwakke positie van vrouwen in de werkgelegenheidsstructuur. In alle gevallen waarin — zowel voor mannen als voor vrouwen — juist een algemeen vormende opleiding samengaat met een hoge positie in de functieniveaustructuur (in sterkere mate dan het geval is met een beroepsgerichte opleiding), blijkt dat mannen, in verhouding tot vrouwen, veelvuldiger een algemeen vormende opleiding hebben genoten. Voor employés met een opleiding op uitgebreid lager niveau in de overige commerciële dienstverlening zien we een tegengesteld beeld: mannen en vrouwen bereiken een hoger functieniveau met een beroepsgerichte opleiding en mannen zijn vaker beroepsgericht opgeleid.

In de vergelijking van onderwijsniveau/opleidingsrichting met de kansenstructuur, in combinatie met aantalsverhouding qua opleidingsrichting (tabel 2) constateren we een opvallende regelmaat. Slechts in enkele gevallen zien we een hiervan min of meer afwijkend beeld. In de industrie hebben mannen met een beroepsgerichte opleiding (op de beide lagere onderwijsniveaus) meer kans op hogere functieniveaus dan mannen met een algemeen vormende opleiding (voor vrouwen geldt het omgekeerde); daarbij zijn mannen voor 75% beroepsgericht opgeleid en vrouwen voor ruim 50%. In de overige commerciële dienstverlening constateren we voor het middelbaar niveau dat zowel vrouwen als mannen met een beroepsgerichte opleiding een relatief hoog functieniveau bereiken, maar dat in dit geval de vrouwen verhoudingsgewijs meer beroepsgericht zijn opgeleid.

Tot nu toe hebben we m.b.t. de gegevens uit tabel 4 een beschrijving gegeven van de samenhang tussen de verschillen in kansenstructuur met de verschillen in gevolgde opleidingsrichting. Alhoewel de verschillen tussen de functieniveauverdelingen in veel gevallen niet onaanzienlijk zijn, blijkt ook hier dat in vrijwel alle gevallen mannen in de functieniveauverdeling aanzienlijk sterker zijn vertegenwoordigd op de hogere niveaus dan vrouwen, ongeacht de opleidingsrichting. Per onderwijsniveau blijkt bovendien dat de verschillen in de

kansenstructuur voor employés met een algemeen vormende tegenover degenen met een beroepsgerichte opleiding binnen een sector over het algemeen niet zo groot zijn als de opvallende verschillen in kansenstructuur tussen de diverse sectoren. Dit geldt niet alleen voor het mannen, maar ook voor vrouwen. Ook na introductie van het onderscheid in opleidingsrichting binnen het onderwijsniveau blijkt, in aansluiting op een conclusie uit deel II (in *ESB* van 7 mei), dat de relatie tussen opleiding en functieniveau (in 1971) niet zo sterk is als veelal wordt aangenomen. Bovendien blijkt dat recruiteringspatronen in de diverse sectoren aanzienlijk van elkaar afwijken.

3. Leeftijd en kansenstructuur voor mannen en vrouwen

In de inleiding is al vermeld dat er voor gehuwde vrouwen een positieve relatie bestaat tussen het deelnemingspercentage aan beroepsarbeid en het opleidingsniveau. Daarom kan er — zoals bij de mannelijke werknemers — niet zonder meer van worden uitgegaan, dat er voor vrouwelijke werknemers een negatieve samenhang bestaat tussen leeftijd en opleidingsniveau. Het is bovendien de vraag of deze relatie voor vrouwelijke arbeiders vergelijkbaar is met die voor vrouwelijke employés. In tabel 5 wordt voor mannelijke en vrouwelijke arbeiders in de industrie de relatie tussen leeftijd en opleidingsniveau gepresenteerd.

Uit tabel 5 blijkt dat er voor vrouwelijke arbeiders in 1960 én 1971, evenals voor de mannen, een negatief verband bestaat tussen leeftijd en onderwijsniveau en dat binnen elke leeftijdscategorie het opleidingsniveau van vrouwen lager is dan dat van mannen (10). In de leeftijdsklasse 14 - 29 jaar zijn de verschillen in opleidingsniveau tussen 1960 en 1971 voor de mannelijke en vrouwelijke arbeiders vrijwel gelijk en relatief omvangrijk. In de hogere leeftijdsklassen nemen de verschillen tussen de betreffende verdelingen af, maar — en dat is zeer opmerkelijk — voor vrouwen minder sterk dan voor mannen. Dit verschijnsel doet zich niet alleen voor in de industrie, maar ook in de twee andere sectoren. Dit wijst erop dat de categorie werkende vrouwen (arbeidsters) van 30 jaar en ouder, wat betreft de verdeling naar onderwijsniveau, in 1971 nogal afwijkt van datgene wat te verwachten zou zijn wanneer de deelnemingsgraad van vrouwen aan beroepsarbeid, evenals die voor mannen, voor de verschillende leeftijdsklassen relatief stabiel en hoog zou zijn. In tabel 6 wordt een en ander nader toegelicht.

Tabel 6 laat zien dat mannelijke arbeiders van middelbare leeftijd in 1971 een hoger opleidingsniveau hebben dan de mannelijke arbeiders van de jongste leeftijdsklasse in 1960. In 1971 is het aandeel van mannen met een opleiding op lager niveau gedaald ten gunste van het aandeel op de twee hogere niveaus. Bij de arbeidsters zien we een ander beeld. Hier is het aandeel van het laagste niveau en van het hoogste niveau gestegen, en dat van het tussenniveau gedaald. Op basis van

10) Dezelfde samenhangen worden ook aangetroffen in de beide dienstsectoren, alleen is in de handel in 1971 en in de overige commerciële dienstverlening in 1960 en 1971 de jongste categorie vrouwen wat hoger opgeleid dan de jongste categorie mannelijke arbeiders.

Tabel 5. Arbeiders in de industrie, naar leeftijd, geslacht en opleidingsniveau in 1960 en 1971 in procenten

Opleidingsniveau:	14 - 29 jaar				30 - 44 jaar				45 jaar en hoger			
	mannen		vrouwen		mannen		vrouwen		mannen		vrouwen	
	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971
— lager	61,5	41,0	75,5	57,0	71,7	58,6	84,0	78,1	86,4	75,9	90,6	86,6
— uitgebreid lager	38,1	55,9	24,3	40,2	27,9	39,1	15,8	18,5	13,2	23,1	8,7	11,8
— middelbaar en hoger	0,4	3,1	0,2	2,8	0,4	2,3	0,2	3,4	0,4	1,0	0,7	1,6
Totaal (= 100%)	284.620	234.540	107.220	66.950	241.600	180.160	17.400	15.510	215.200	154.570	11.460	11.720

Tabel 6. Arbeiders (m/v) in de industrie, handel en overige commerciële dienstverlening in 1960 (leeftijdsklasse 14-29 jaar) en 1971 (leeftijdsklasse 30-44 jaar) naar opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Mannen		Vrouwen	
	1960	1971	1960	1971
	14-29 jaar	30-44 jaar	14-29 jaar	30-44 jaar
— lager	64,1	58,8	72,4	73,7
— uitgebreid lager	35,5	38,7	27,3	21,1
— middelbaar en hoger	0,4	2,5	0,3	5,2
Totaal (= 100%)	392.619	259.620	150.200	37.430

deze gegevens kan de voorzichtige conclusie getrokken worden dat vrouwen met de laagste en vrouwen met de hoogste opleidingen relatief zijn oververtegenwoordigd binnen de categorie arbeidsters van middelbare leeftijd in 1971. Het zijn vooral vrouwen met een laag en vrouwen met een hoog opleidingsniveau die op latere leeftijd gaan/blijven werken als arbeidster c.q. in de gelegenheid worden gesteld om als arbeidster te gaan/blijven werken 11).

Evenals voor mannelijke en vrouwelijke arbeiders is voor mannelijke employés in de industrie het verband tussen leeftijd en opleidingsniveau negatief, zo blijkt uit tabel 7. Oudere vrouwelijke employés daarentegen zijn hoger opgeleid dan de jongere vrouwen 12).

In 1971 zijn, in de drie sectoren gezamenlijk, vrouwelijke employés van middelbare leeftijd met een opleiding op middelbaar of hoger niveau relatief sterk vertegenwoordigd en zijn niet alleen vrouwen met een opleiding op uitgebreid lager niveau (zoals bij de vrouwelijke arbeiders van middelbare leeftijd), maar ook vrouwen op het laagste onderwijsniveau ondervertegenwoordigd (vgl. tabel 8 en tabel 6 met tabel 3 uit

Tabel 8. Employés (m/v) in de industrie, handel en overige commerciële dienstverlening in 1960 (leeftijdsklasse 14-29 jaar) en 1971 (leeftijdsklasse 30-44 jaar) naar opleidingsniveau in procenten

Opleidingsniveau	Mannen		Vrouwen	
	1960	1971	1960	1971
	14-29 jaar	30-44 jaar	14-29 jaar	30-44 jaar
— lager	22,0	18,2	36,5	25,7
— uitgebreid lager	53,1	40,8	57,2	40,8
— middelbaar	18,9	23,4	5,9	23,4
— semi-hoger en hoger	6,0	17,6	0,4	10,1
Totaal (= 100%)	166.120	267.960	239.820	69.850

deel II in *ESB* van twee weken terug) 13).

We hebben in het vorige artikel laten zien dat in de industrie en in de overige commerciële dienstverlening de relatie tussen het opleidingsniveau en het functieniveau voor mannelijke en vrouwelijke arbeiders positief is, maar dat deze relatie voor vrouwen veel zwakker is dan voor mannen. In de betreffende figuren kwam ook sterk tot uitdrukking dat de functieniveauverdelingen voor vrouwen met een opleiding op lager niveau en met een opleiding op uitgebreid lager niveau in 1971 t.o.v. 1960 aanmerkelijk sterker zijn gedegradieerd dan die voor mannen met een zelfde onderwijsniveau.

11) Hetzelfde geldt voor vrouwen die behoren tot de leeftijdsklasse 45 jaar en ouder.

12) Ook in beide dienstensectoren is het verband tussen leeftijd en functieniveau voor mannelijke employés negatief en voor vrouwelijke employés positief.

13) Dit is ook het geval binnen de hoogste leeftijdscategorie vrouwelijke employés.

Tabel 7. Employés in de industrie naar leeftijd, geslacht en opleidingsniveau in 1960 en 1971 in procenten

Opleidingsniveau	14-29 jaar				30-44 jaar				45 jaar en hoger			
	mannen		vrouwen		mannen		vrouwen		mannen		vrouwen	
	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971	1960	1971
— lager	18,2	13,3	31,5	24,7	21,3	16,0	28,8	29,8	43,3	29,6	31,0	31,9
— uitgebreid lager	53,0	46,4	61,9	60,6	42,4	42,7	54,4	50,4	34,3	39,8	47,5	43,0
— middelbaar	19,0	26,8	6,4	13,0	23,0	23,1	14,2	14,7	14,5	17,1	17,0	17,0
— semi-hoger en hoger	9,8	13,5	0,2	1,7	13,3	18,2	2,6	5,1	7,9	13,5	4,5	8,1
Totaal (= 100%)	58.700	68.800	46.440	54.750	88.660	105.920	7.020	9.650	63.500	86.720	4.000	5.930

Tabel 9. Arbeiders in de industrie en overige commerciële dienstverlening naar geslacht, opleidingsniveau a), leeftijd en functieniveau in 1971 in procenten

	Functie-niveau	Mannen						Vrouwen					
		lager niveau			uitgebreid lager			lager niveau			uitgebreid lager		
		I	II	III b)	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Industrie	1	31,0	31,5	33,3	6,9	7,1	11,8	36,4	51,1	53,2	24,5	33,8	35,5
	2	26,0	29,0	28,1	9,0	12,1	12,2	47,9	29,4	22,0	56,6	39,4	28,3
	3	22,0	20,9	20,2	28,5	27,0	27,0	12,5	16,0	21,9	14,1	17,8	29,0
	4	20,1	17,8	17,9	51,8	50,1	46,8	3,1	3,5	2,9	4,4	8,7	7,2
	5-7	0,9	0,8	0,5	3,8	3,7	2,2	0,1	-	-	0,4	0,3	-
	Totaal (= 100%)	96.230	105.500	117.270	131.040	70.530	35.660	38.180	12.120	10.150	26.890	2.870	1.380
Overige commerciële dienstverlening	1	16,6	13,1	19,3	6,5	4,1	6,7	36,4	42,3	36,7	15,6	29,0	21,2
	2	68,6	71,0	57,5	43,0	41,1	34,5	39,6	48,9	51,5	33,6	58,1	59,5
	3	5,4	6,7	10,9	10,0	11,1	16,0	8,3	6,3	7,9	7,5	7,7	10,9
	4	8,9	8,7	11,6	38,1	40,2	40,0	15,6	2,5	3,9	43,3	5,2	8,4
	5-7	0,5	0,5	0,7	2,4	3,5	2,8	0,1	-	-	-	-	-
	Totaal (= 100%)	30.490	30.510	30.680	30.130	19.770	10.930	16.290	13.450	16.420	18.440	4.440	3.210

a) Excl. het opleidingsniveau middelbaar en hoger.

b) I = 14-29 jaar;

II = 30-44 jaar;

III = 45 jaar en hoger.

We zullen nu nader ingaan op de relatie tussen de leeftijd en het functieniveau en op de veranderingen hierin tussen 1960 en 1971 wat betreft de vrouwelijke en mannelijke arbeiders met een opleiding op lager en uitgebreid lager niveau 14). Vanwege het relatief kleine aantal arbeiders met een opleiding op middelbaar of hoger niveau wordt deze categorie niet in de analyse betrokken. Vervolgens worden dezelfde relaties voor employés in de industrie en de overige commerciële dienstverlening onderzocht. In dit geval blijft de categorie employés met een opleiding op semi-hoger of hoger niveau, eveneens vanwege het relatief kleine aantal, buiten beschouwing.

In tabel 9 wordt voor arbeiders in de industrie en de overige commerciële dienstverlening in 1971 de relatie tussen leeftijd en functieniveau weergegeven. Voor mannelijke arbeiders in de industrie is dit verband zwak negatief ongeacht het opleidingsniveau; voor mannen in de dienstensector daarentegen is de relatie zwak positief. Voor vrouwen bestaat er een wat sterkere negatieve samenhang tussen leeftijd en functieniveau (m.u.v. de categorie met uitgebreid lager onderwijs in de industrie). Vrouwen van 30 jaar en ouder zijn dus doorgaans op een lager functieniveau tewerkgesteld dan de jongste categorie.

De functieniveauverdelingen van alle leeftijdscategorieën arbeiders (zowel vrouwen als mannen) zijn in 1971 t.o.v. 1960 gedegradeerd. De degradatie is echter niet voor alle leeftijdscategorieën even sterk. In de industrie is de degradatie relatief beperkt binnen de functieniveauverdeling voor mannelijke arbeiders van 30 jaar en ouder met een opleiding op uitgebreid lager niveau. In de dienstensector is de degradatie relatief sterk voor mannen en vrouwen jonger dan 30 jaar.

Binnen de categorie arbeiders van 30 jaar en ouder zijn vrouwen met een lager onderwijsniveau relatief sterk vertegenwoordigd. Deze vrouwen, zo blijkt uit tabel 9, zijn in overgrote meerderheid tewerkgesteld op de twee laagste functieniveaus; op niveau 4 zijn zij nauwelijks vertegenwoordigd. Zij hebben in vergelijking met vrijwel alle onderscheiden categorieën arbeiders in de industrie en de overige commerciële dienstverlening de ongunstigste kansenstructuur.

In de industrie en de dienstensector bestaat er, binnen elk opleidingsniveau, voor zowel mannelijke als vrouwelijke employés een positieve relatie tussen de leeftijd en het functieniveau. Deze relatie is in het bijzonder voor vrouwen met het hoogst onderscheiden opleidingsniveau relatief sterk. In tegenstelling tot de situatie van hun sexegenoten die handarbeid verrichten, zijn vrouwelijke employés van 30 jaar en ouder dus doorgaans op een hoger functieniveau werkzaam dan de jongste categorie, gegeven het onderwijsniveau.

Uit tabel 10 blijkt ook dat het verschil in kansenstructuur van de hoogste leeftijdsklassen vrouwen over het algemeen niet zo groot is als dat van de leeftijdsklassen I en II. Vergelijken we echter de functieniveauverdeling van vrouwen

van 45 jaar en ouder met die van willekeurig welke leeftijdsklasse mannen met een zelfde opleidingsniveau, dan kan opnieuw worden geconstateerd dat het verschil in kansenstructuur voor vrouwen en mannen opmerkelijk groot is. Alleen de kansenstructuur voor vrouwen met lager onderwijsniveau in de overige commerciële dienstverlening (leeftijdsklassen II en III) vormt hierop een uitzondering.

In deel II in *ESB* van twee weken terug bleek dat de functieniveauverdelingen voor vrouwelijke employés in industrie en overige commerciële diensten in 1971 t.o.v. 1960 veelal zijn gedegradeerd, terwijl de verdelingen voor de verschillende opleidingscategorieën mannelijke employés (m.u.v. de twee laagste opleidingscategorieën in de overige commerciële dienstverlening) zijn geregradeerd. Uit een nadere analyse van deze ontwikkelingen blijkt, dat de geconstateerde veranderingen binnen de werkgelegenheidsstructuur van de onderscheiden leeftijdsklassen nogal uiteenlopen.

In de industrie zijn de functieniveauverdelingen voor de twee hoogste leeftijdsklassen mannen relatief sterk geregradeerd. Dit geldt ook voor de jongste categorie met een opleiding op middelbaar niveau. Daarentegen zijn de verdelingen voor de jongste categorie mannen met een opleiding op lager en uitgebreid lager niveau sterk gepolariseerd en gedegradeerd. De verdelingen voor vrouwen jonger dan 30 jaar zijn sterk gedegradeerd, ongeacht het onderwijsniveau. Voor oudere vrouwen met lager onderwijs gaat een sterke polarisatie gepaard met degradatie; dit is ook het geval in de verdeling voor vrouwen met middelbare opleiding en leeftijdsklasse II; de verdeling voor vrouwen met een opleiding op middelbaar niveau in leeftijdsklasse III is gepolariseerd en geregradeerd.

In de dienstensector worden soortgelijke ontwikkelingen aangetroffen. Dat wil zeggen dat ook hier de kansenstructuur voor de jongste leeftijdscategorieën mannen (m.u.v. mannen met een opleiding op middelbaar niveau) en vrouwen in 1971 t.o.v. 1960 verslechterd is en dat de kansenstructuur verbetert naarmate het opleidingsniveau en de leeftijd hoger zijn; en eerder voor mannen dan voor vrouwen.

4. Conclusies

Door per opleidingsniveau een onderscheid te maken in algemeen vormend tegenover beroepsgericht onderwijs wordt nieuw licht geworpen op in het voorgaande artikel geconstateerde verschillen in de kansenstructuur van arbeiders en employés, mannen en vrouwen binnen de werkgelegenheid in 1971. Uit de analyse blijkt dat arbeiders — zowel vrouwen als

14) Vanwege de beperkte ruimte worden de betreffende gegevens uit de VT 1960 niet gepresenteerd. Voor zover de veranderingen van functieniveaustructuren in de jaren zestig worden gespecificeerd door de variabele leeftijd, wordt dit in de tekst vermeld.

Tabel 10. *Employés in industrie en overige commerciële dienstverlening naar geslacht, opleidingsniveau a), leeftijd en functieniveau in 1971 in procenten*

Functie-niveau	Mannen									Vrouwen									
	lager niveau			uitgebreid lager			middelbaar			lager niveau			uitgebreid lager			middelbaar			
	I	II	III b)	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	
Industrie	1	0,4	0,2	1,0	0,1	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	0,0	-	-	-	-	-
	2	5,6	2,1	3,0	2,8	1,3	1,5	1,8	0,7	1,1	21,3	17,0	21,2	14,2	9,5	7,8	5,5	9,9	4,0
	3	40,9	26,0	28,7	30,5	11,9	13,4	14,8	3,6	5,4	57,0	42,3	42,3	54,7	42,0	35,7	33,7	18,3	18,8
	4	19,7	17,8	14,6	14,2	13,8	11,3	7,0	7,9	7,7	12,9	17,7	11,6	20,2	25,9	26,3	43,1	23,9	30,7
	5-7	33,4	53,9	52,7	52,4	73,0	73,8	76,4	87,8	85,8	8,8	22,9	24,9	10,9	22,6	30,2	17,7	47,9	46,5
Totaal (= 100%)	9.130	16.910	25.620	31.050	45.200	34.540	11.160	24.490	14.850	13.540	2.880	1.890	33.170	4.860	2.550	7.100	1.420	1.010	
Overige commercieële dienstverlening	1	0,6	0,8	1,0	0,1	0,2	0,2	-	-	0,1	0,0	0,2	-	0,0	-	-	-	-	-
	2	26,3	29,9	21,2	5,5	7,6	4,7	0,5	0,5	0,6	6,8	6,7	3,4	3,0	2,7	2,0	0,4	0,8	0,4
	3	31,8	27,2	30,5	31,2	20,3	21,0	10,4	7,2	7,1	47,7	37,8	35,5	45,4	41,6	40,4	17,1	8,2	10,2
	4	15,6	18,5	19,3	23,1	18,3	14,4	12,0	7,9	6,9	25,6	24,9	28,7	35,5	34,6	27,8	35,0	17,7	15,3
	5-7	25,7	23,6	28,0	40,1	53,6	59,7	77,1	84,4	85,3	19,9	30,4	32,4	16,1	21,1	29,8	47,5	73,3	74,1
Totaal (= 100%)	15.240	18.600	24.900	46.100	37.350	31.340	29.250	26.570	19.510	28.190	8.160	8.300	83.510	16.050	10.700	44.740	12.610	11.870	

a) Excl. het onderwijsniveau semi-hoger en hoger.

b) I = 14-29 jaar; II = 30-44 jaar; III = 45 jaar en hoger.

mannen — met een opleiding op uitgebreid lager niveau en met een beroepsgerichte opleiding doorgaans hogere functieniveaus bereiken, dan arbeiders die een algemeen vormende opleiding hebben gevolgd. Aangezien vrouwen in verhouding vrijwel even vaak als mannen over een beroepsgerichte opleiding beschikken en omdat de verschillen in kansensstructuur tussen mannen en vrouwen met een zelfde opleidingsrichting blijven bestaan, geeft het in de analyse van deze factor weinig aanvullende informatie over de relatieve tenachterstelling van vrouwelijke arbeiders binnen de functieniveaustructuur.

Voor employés ligt, wat dit betreft, de situatie in 1971 duidelijk anders. Employés met een algemeen vormende opleiding op semi-hoger of hoger niveau zijn in industrie, handel en overige commerciële dienstverlening sterker vertegenwoordigd op de hoogste functieniveaus dan employés met een beroepsgerichte opleiding; dit geldt zowel voor vrouwen als voor mannen. Voor vrouwelijke en mannelijke employés met uitgebreid lager en middelbaar onderwijs doet zich in verschillende sectoren soms het omgekeerde voor. De belangrijkste bevinding is, dat vrouwen in vergelijking met mannen over het algemeen minder vaak beschikken over juist die opleidingsrichting, die de meeste kans biedt op een relatief hoge functie.

Hoe dit onderzoeksresultaat moet worden geïnterpreteerd is ons niet geheel duidelijk. Het is niet waarschijnlijk dat vrouwen tijdens hun opleiding min of meer systematisch de „verkeerde” opleidingsrichting kiezen, aangezien, wat betreft de lagere onderwijsniveaus, beroepsgerichte opleidingen in bepaalde sectoren toegang bieden tot relatief hoge posities, terwijl in andere sectoren juist een algemeen vormende opleiding gepaard gaat met een relatief gunstige kansensstructuur. We zullen eerder de verklaring moeten zoeken in het recruitmentsgedrag op de arbeidsmarkt. Nader onderzoek in deze richting lijkt vooralsnog de beste perspectieven te bieden.

Ook na introductie van het onderscheid in opleidingsrichting blijkt dat een conclusie uit deel II voorlopig kan worden gehandhaafd: de relatie tussen opleiding en functieniveau is (in 1971) niet zo sterk als doorgaans wordt aangenomen. Binnen de categorie vrouwelijke arbeiders van 30 jaar en ouder zijn vrouwen met een opleiding op lager niveau oververtegenwoordigd. Binnen dezelfde leeftijdsklasse vrouwelij-

ke employés is daarentegen het aandeel van vrouwen met een opleiding op middelbaar en hoger niveau in verhouding zeer omvangrijk. Alleen voor vrouwen die employé-arbeid verrichten is de relatie tussen leeftijd en onderwijsniveau positief.

Vrouwelijke arbeiders van middelbare leeftijd en ouder hebben in 1971 en in 1960, in vergelijking met de laagste leeftijdsklasse vrouwen en vergeleken met mannelijke arbeiders, een zeer lage positie in de functieniveaustructuur; het is de meest kansarme groep arbeiders. Het gaat hier mogelijk om vrouwen die in de eerste plaats uit financiële noodzaak een (tijdelijke?) werkkring aanvaarden en door hun zwakke positie op de arbeidsmarkt genoegen moeten nemen met tewerkstelling in de laagste functies.

Vrouwelijke employés van 30 jaar en ouder zijn in 1960 en 1971 doorgaans in hogere functies werkzaam dan de laagste leeftijdsklasse, ongeacht het opleidingsniveau. Het zijn wellicht vooral vrouwen die gaan/blijven werken omdat hun functie inhoudelijk relatief aantrekkelijk is en bovendien betrekkelijk goed wordt gehonoreerd. Gezien de segregatie tussen mannen en vrouwen in de werkgelegenheid 15) gaat het hier voor een belangrijk deel om beroepen waarin voorname-lijk vrouwen werkzaam zijn.

Ook voor mannelijke employés bestaat er in 1971 een positief verband tussen leeftijd en functieniveau; dit verband is in de industrie en de overige diensten in 1960 voor de meeste opleidingscategorieën negatief, of vrijwel afwezig. Een en ander houdt verband met de regradatie in de functiestructuur voor de meeste (opleidings-) categorieën employés van 30 jaar en ouder. M.u.v. de categorie met middelbaar onderwijs is de kansensstructuur voor de jongste categorieën in 1971 t.o.v. 1960 verslechterd. Ook voor de vrouwen geldt dat de verdeling van met name de laagste leeftijdsklasse in 1971 t.o.v. 1960 is gedegradieerd.

Het zijn vooral de jongeren, zowel mannen als vrouwen, die tussen 1960 en 1971 zijn geconfronteerd met degradatieverschijnselen binnen de functieniveaustructuur voor employés.

**G.J.M. Conen
F. Huijgen**

15) Zie J. J. Siegers, Beroepssegregatie tussen mannen en vrouwen in Nederland, *ESB*, 28 februari 1979.